

פרשת אלה הדברים התשפ"ג

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. דברים פרק א (פרשת דברים)

(א) אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל-ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל ולבן ונצרת וגי זב: (ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר עד קדש ברנע: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל-בני ישראל לכל אשר צוה ה' אתו אלהם: (ד) אתרי הפתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר-יושב בעשתרת באדרעי: (ה) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את-התורה הזאת לאמר: (ו) ה' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רבי-לכם שבת בקר הזה: (ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל-פלושכניו בערבה בקר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הפנעני והלבנון עד-הנהר הגדל נהר-פרת: (ח) ראה נתתי לפניכם את-הארץ באו ורשו את-הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולנרעם אתריהם: (ט) ואמר אלקים בעת ההוא לאמר לא-אוכל לבדי שאת אתכם: (י) ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: (יא) ה' אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלה פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: (יג) הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידיעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: ... (יז) ונצוה את-שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין-אחיכם ושפטתם צדק בין-איש ובין-אחיו ובין-גרו: (יז) לא-תפירו פנים במשפט פקטון כגדל תשמעון לא תגורו מפני-איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבו אלי ושמעתיו: (יח) ונצוה אתכם בעת ההוא את פלי-הדברים אשר תעשון: (יט) ונסע מחרב ונלך את פלי-המדבר הגדול והנורא שהוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה ה' אלהינו ונבא עד קדש ברנע: (כ) ואמר אלקים באתם עד-הר האמרי אשר-ה' אלהינו נתן לנו: (כא) ראה נתן ה' אלהיך לפניך את-הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל-תירא ואל-תחת: (כב) ותקרבו אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ונחקרו-לנו את-הארץ וישבו אתנו דבר את-הדרך אשר נעלה-בה ואת הערים אשר נבא אליהן: (כג) ויטיב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט: (כד) ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד-גחל אשכל וירגלו אתה: (כה) ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר-ה' אלהינו נתן לנו: (כו) ולא אביתם לעלת ותמרו את-פי ה' אלהיכם: (כז) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשונאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו: (כח) אנהו אנחנו עלים אחינו המסו את-לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלות ובצורת בשמים וגם-בני ענקים ראינו שם: (כט) ואמר אלקים לא-תערצון ולא-תיראון מהם: (ל) ה' אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם פכל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם: (לא) ובמדבר אשר ראית אשר נשאה ה' אלהיך כאשר ישא-איש את-בגו בכל-הדרך אשר הלכתם עד-באכם עד-המקום הזה: (לב) ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם: (לג) ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם באשו לילה לראתכם בדרך אשר תלכו-בה ובענו יומם: (לד) וישמע ה' את-קול דבריכם ויקצה וישבע לאמר: (לה) אם-יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשפעת לתת לאבותיכם: (לו) זולתי פלב בו-יפנה הוא יראנה ולו-אתן את-הארץ אשר דרד-בה ולבנו יען אשר מלא אתרי ה': (לז) גם-כיל התאגף ה' בגללכם לאמר גם-אתה לא-תבא שם: ... (מא) ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר-צונו ה' אלהינו ופתגרו איש את-כלי מלחמתו ונתהינו לעלת ההרה: (מב) ויאמר ה' אלי אמר להם לא תעלו ולא-תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם: (מג) ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את-פי ה' ותזדו ותעלו ההרה:

2. כלי יקר דברים פרק א (פרשת דברים)

פסוק ו - רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם. זו תוכחה ראשונה על שהאנשים שנאו את הארץ ונתישבו בהר זה ישיבה של קבע ולא פנו פניהם אל הארץ מקום מיוחד לקיום המצוות... פנו הסבו פניכם אל הארץ וסעו לכם אל עצמות מקור שלכם כי משם נוצר חומר של אדם הראשון כדרך שאמר לאברהם לך לך. ולקמן עשה פירוש מבואר על תוכחה זו ואמר ונסע מחורב ונלך את כל המדבר וגו' והיה לו לומר ונפן ונסע מחורב כדרך שאמר פנו וסעו. אלא כך אמר להם עדיין בפחזותכם קיימיתון כי אני אמרתי פנו וסעו שכשתלכו מן הר חורב מקום שלמדתם עליו תורה תפנו פניכם אל הארץ מקום שמירת התורה כי לא המדרש עיקר אלא המעשה. ואתם בלכתכם מחורב רוח אחרת היתה עמכם ליסע ממקום מיוחד לתלמוד תורה ואל מקום שמירת המצוות לא פניתם פניכם ובמרדכם אתם עומדים לשנוא את הארץ, לכך אמר ונסע מחורב ונלך את כל המדבר כל אחד מכם ישית אל המדבר פניו ולא אל הארץ שהרי המרגלים אמרו נשובה מצרימה (שם י"ד). אבל אחר מעשה המרגלים שיעד להם עונש גדול חזרו בתשובה שלא בטובתם ושם נאמר ונפן ונסע (דברים כ"א): ויש אומרים שהאשימם על שברחו מן הר חורב כתינוק הבורח מבית הספר, ועל זה אמר רב לכם כי הימים אשר ישבתם בהר לא היו בעיניכם כימים אחדים באהבתם אותם אלא כימים רבים של צער וזהו רב לכם שהיה רב והרבה לכם שבת בהר הזה לכם ולא לי... .

פסוק ט - ואומר אליכם בעת ההיא לאמור. בעת ההיא מורה באצבע על הזמן שאמר להם בואו ורשו את הארץ. כי ראיתי שבזמן ההוא צורך שעה במינוי הדיינים כי זכות זה יספיק לכם להושיב אתכם על האדמה כמו שנאמר (דברים ט"ז) צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ פירש רש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם... כדי שתרשו את הארץ... .

3. במדבר פרק ט (פרשת בהעלותך)

(יח) על-פי ה' יסעו בני ישראל ועל-פי ה' יחגו פלימי אשר ישפן הענן עליהם משפן יחגו: ... (כג) על-פי ה' יחגו ועל-פי ה' יסעו את-משמרת ה' שפמו ועל-פי ה' ביד-משה: פ

4. במדבר פרק י (פרשת בהעלותך)

(יא) ויהי בשנה השנית בתדש השני בעשרים בתדש נעלה הענן מעל משפן העדת: (יב) ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישפן הענן במדבר פארו: (יג) ויסעו בראשונה על-פי ה' ביד-משה: ... (כט) ויאמר משה לחבב בן-רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אליהם מקום אשר אמר ה' אתו אתו לכם לכה אתנו והטבנו לך כיה' דבר-טוב על-ישראל: ... (לג) ויסעו מהר ה' דרוש שלשת ימים וארון ברית-ה' נסע לפניכם דרוש שלשת ימים לתור להם מנוחה: (לד) וענו ה' עליהם יומם בנסעם מן-המחנה:

5. במדבר פרק יא פסוק יא - יז (פרשת בהעלותך)

(יא) ויאמר משה אל-ה' למה הרעלת לעבדך ולמה לא-מצאתי חן בעיניך לשום את-משא פליהעם הזה עלי: (יב) האנכי הריתי את פליהעם הזה אם-אנכי ילדתיהו כיתאמר אלי שאהו בחיקך פאשר ישא האמל את-הינק על האדמה אשר נשבעת לאבתיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל-העם הזה כיי-יבכו עלי לאמר תנה-לנו בשר ונאכלה: (יד) לא-אוכל אנכי לבדי לשאת את-פליהעם הזה כי כבד ממני: (טו) ואם-ככהו את-עשה לי הרגני נא הרג אם-מצאתי חן בעיניך ואל-אראה ברעת: פ (טז) ויאמר ה' אל-משה אספה-לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ילעת פיהם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל-אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלת מן-הרים אשר עליה ושמתי עליהם ונשאו אתה במשא העם ולא-תשא אתה לבדך:

6. דברים פרק ב (פרשת דברים)

(י"ד) והימים אשר-הלכנוו מקדש ברנע עד אשר-עברנו את-גחל זרד שלשים ושמנה שנה עד-תם פלי-הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה פאשר נשבע ה' להם: (טו) וגם ידה' היתה פם להמם מקרב המחנה

עַד תִּמָּם: (טז) וַיְהִי כַאֲשֶׁר-תָּמּוּ פְּלִיאֵי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרֵב הָעָם: ס... (כד) קוּמוּ סֹעֲוֹ וְעִבְרוּ אֶת-נַחַל אֲרָנָן רְאֵה נְתַתִּי בְּיָדְךָ אֶת-סִיחֹן מֶלֶךְ-חַשְׁבוֹן הָאֲמֹרִי וְאֶת-אַרְצוֹ הַחֵל רֹשׁ וְהַתְּגַר בּוֹ מִלְחָמָה:
7. שפתי כהן דברים פרשת דברים ד"ה א, ט

ואומר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם. לפי שאמר פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר וגו' שנתן לי ולכם את כל הארצות, לזה אמר לא אוכל לבדי שאת, עתה שאתם בקיבוץ אחד במדבר יש בידי יכולת להנהיג אתכם, אבל כשתכנסו לארץ ישראל ותפזרו כל אחד לנחלתו לא אוכל. רבינו בחיי ז"ל כתב בעת ההיא לאמר על ידי יתרו שאמר לו והקב"ה הסכים על ידו עד כאן. מלת לאמר הכריחו לפרש כן: ...

8. אלשיך על דברים פרק א פסוק ט (פרשת דברים)

הנה, עד פה סיפר משה גודל חשקו יתברך להביא את ישראל לרשת את ארצו, בייעודים וסילוק כל תואנה ועיכוב, ושהולכים מהלך אחד עשר יום בשלשה, למען יראו בעיניהם איך היתה שכונה מתלבטת להביאם לארץ ולהצליחם. עתה בא לגלות איך מאז הוכר כי מאסו בארץ חמדה,

9. רש"ר הירש דברים פרק א פסוק ט (פרשת דברים)

ואמר אלכם בעת ההוא. כך גם בפסוק יח: "ואצוה אתכם בעת ההוא". "בעת ההיא" עמדתם לכבוש את הארץ המיושבת עמים חזקים ומלומדי מלחמה; אך באותה שעה לא אימנתי אתכם בנשק, לא הטלתי עליכם ללמוד תכניות מלחמה וקרבות, לא ציויתי אתכם להכין כלי מלחמה, לא מיניתי לכם שרי צבא ומפקדי מלחמה. כי גם בעת הסמוכה להכנעת עמים וכיבוש ארצות תהא לכם רק משימה אחת - לקיים בנאמנת את תורת ה' במסגרת חוגכם הפנימי. די בקיום התורה כדי לכבוש עולם ומלואו. יתאים נא ישראל לאידיאל של ייעודו האלוהי, ואשר למעמדו המדיני בעולם ישליך את יהבו על ה'.

10. העמק דבר דברים פרק א (פרשת דברים)

פסוק ט - לא אוכל לבדי שאת אתכם. היינו מלוי צרכיכם כאשר ישא האומן את היונק, והנה נוח לגדל יונק שנגרר אחר דעת האומן מה שהוא בעצמו מבין צרכי היונק, ויותר משהאומן מבין אין היונק מבקש, משא"כ יונק שדעותיו משונות מדעת האומן, אין האומן יכול לישא משאו, כך נוח לגדול הדור לישא משא הצבור כשאין להם דעות משונות מדעת המנהיג, ממה שהוא מבין ומשכיל מה שהדור נצרך לכך ביותר, אבל כשיש להם דעות משונות וכל א' אומר כך נצרך להיות, אין גדול הדור יכול לישא משאם, וזהו שהוכיח משה את הדור שגם אז בחורב הבין שדעותיהם משונות מדעותיו, ואין בדעתם ורצונם להיות נגרר אחר דעת משה. וזה הספור הגיע למוסר שיבא אח"כ בדבר מרגלים שהוא עיקר תוכחה לענין התלמוד, ויבואר להלן דבקשתם מתחלה למרגלים הי' משום שאינם רוצים ליכנס לארץ ישראל בדרך נסיי אלא בדרך הטבע, וזה הגיע משום שלא היו נגררים אחר דעת משה לגמרי, מש"ה אף על גב שבעודם בחורב לא עלה על דעתם לשלוח מרגלים, לא משום שנמשכו אחר דעת משה בלי לב ולב, אלא משום שאז היו סבורים בעצמם שראויים להסמך על נס, אבל אי היו באמת אז נגררים אחר דעת משה בלא לב ולב, שוב לא היו חושבים דעות אם ראויים להסמך על נס או לא, ולא היו מגיעים לבקשת מרגלים:

פסוק יב - איכה אשא לבדי.... והנה במדרש פליגי בעת ההיא באיזו עת, ר' יוחנן אמר בעת יתרו שכך כתיב כי כבד ממך הדבר וגו' ר' חייא אמר בעת מתאוננים שנא' לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה, והוא פלא, שהרי מנוי הדיינים הכתוב בזו הפרשה אינו ענין למנוי סנהדרין דמתאוננים, אלא פשוט לחז"ל שאין כאן כפלות דברים, לא אוכל לבדי שאת אתכם, והדר אמר איכה אשא לבדי, אלא שני ענינים הן, משא הראשון היינו מלוי צרכיהם דמיירי במתאוננים, איכה אשא לבדי הוא ענין אחר שמפרש טרחכם וגו', מעתה פליגי ר' יוחנן אמר דאמירה ההיא בשני דברים היה, בעת דבר יתרו בחורב ממש, וגם אז הבין שקשה לישא משאם במלוי צרכיהם, אלא שלא הגיעה השעה

עדיין להתגעגע לפני ה' ולבקש עזר, עד שהגיע לקברות התאוה, ור' חייא ס"ל להיפך, דמש"כ בפ' יתרו ויבחר משה וגו', לא הי' מיד, אלא כשהגיע לקברות התאוה אז אמר לישראל שני דברים הללו. ולפי דעת ר' חייא צריך לפרש ענין בעת ההיא לכאן דמירי בחורב, וגם להלן כתיב ונסע מחורב, דגם בעת שעמדנו בחורב והיינו ראויים ליכנס בדרך נס, כל המהלך עד שבאנו לקדש ברנע, מ"מ לא הייתם נגררים אחר דעת משה בלי שום חקירה, עד שהגיע שצעקתי אח"כ מנהמת לבי לא אוכל לבדי וגו', ומשמעות בעת ההיא כל המשך שהיו בתור אנשי המעלה להתנהג במעמד נסיי:

11. רש"י דברים פרק א פסוק לב (פרשת דברים)

ובדבר הזה - שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ, אינכם מאמינים בו:

12. בכור שור דברים פרק א פסוק לב (פרשת דברים)

ובדבר הזה אינכם מאמינים. [בה' אלהיכם] אשר עשה עמכם כל הגדולות והנוראות, אינכם מאמינים בו שיצליח אתכם וילחם [לכם], בתמיהה, כן אמרתי להם.

13. אור החיים דברים פרק א פסוק לב (פרשת דברים)

(לב) ובדבר הזה וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו ובדבר הזה, ורש"י ז"ל פ"ל על הבטחת ביאת הארץ הוא מדבר, ואין נראה כן אלא כפשט הכתוב שעל ניסי מדבר הוא אשר נשאם ה' כאשר ישא איש את בנו שגם בדבר הזה אינם מאמינים, וזה לך האות אומרו (שמות י"ז ז') היש ה' בקרבנו אם אין וכמשל שהביא בזוהר (ש"ר כ"ו) על אב שנשא בנו על כתפו פגעו באדם אחד והיה הבן שואלו על אביו וכו' כמו כן ישראל עם ה' ברוך הוא, והוא מה שנתכוין במאמר ובדבר הזה וגו' אינכם מאמינים בה' אלהיכם שהוא הנושא אתכם וגו', ואומר ההולך וגו' מוסיף להפליא פרטי הדברים שבהם יתחייבו להכיר ולהאמין בה':

14. ספר שפת אמת - דברים - פרשת דברים - שנת [תר"מ]

בשם מו"ז ז"ל על פסוק אחרי הכותו שקודם זה לא הי' יכול להכניס הדברים בלבם של ישראל. שהמה היו קליפות גדולות. סיחון מלך חשבון שורש המחשבות רעות ונגד זה תפילין של ראש. עוג בעשתרות באדרעי המעשה ונגד זה תש"י כו' עכ"ד. וכן כתיב בתפילין למען תהי' תורת ה' בפיוך. לכן אחר הנחת תפילין והתקשרות מחשבה ומעשה יכולין לקרות ק"ש כמ"ש במ"א. וכן הי' בכללות ישראל כמו שנוהג בפרטות. ואמת כי זה רמז לתפילין דמרי עלמא כמו שבנ"י משעבדין לבם ומבטלין כל מחשבות ומעשים רעים בעבור רצון הבורא ית'. כן הקב"ה כביכול מבטל כל כוחות סט"א ונותן כל השפעות רק לבנ"י וזה מלחמות סיחון ועוג כנ"ל: (ע"ע ספר שפת אמת - במדבר - פרשת חקת - שנת [תרל"ה])

15. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ו עמוד א

אמר רבי אבין בר רב אדא, אמר רבי יצחק: מנין שיהקדוש ברוך הוא מניח תפילין שפלאמר: "נשבע ה' בימינו ובקרוע עזו". "בימינו" זו תורה, שפלאמר: "מימינו" אש דת למו", "ובקרוע עזו" אלו תפילין, שפלאמר: "ה' עז לעמו ותן". ומנין שיהתפילין עוז הם לישראל דכתיב: "ויראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליה ויראו ממך". ותנא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שפלאש. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין: הגי תפילין דמרי עלמא מה פתיב בהו? אמר ליה "ומי פעמך ישראל גוי אחד בארץ".

16. הרב קוק - מועדי הראי"ה עמוד קנ-קנא (הרב משה צבי נריה)

פעם ביקרה בארץ קבוצת יהודים מפולין, אנשי כלכלה ומסחר, ולפני יציאתם-שובם נפגשו עם מרן הרב קוק זצ"ל. על שאלתו של הרב מדוע לא יעלו ארצה ובכספם יבססו כאן את מצבם, ואף יסייעו לאחרים בתעסוקה? השיבו לו אנשי העסקים שהם כבר חישבו חשבונות וכו' ונתברר להם לפי חשבונם שאין א"י יכולה לתת להם אותם רווחים שיש להם עכשיו בחו"ל. הגיב הרב ואמר: אבותינו הקדומים, לפני כניסתם לא"י הייתה להם מלחמה עם סיחון מלך-חשבון, והם התגברו עליו ונצחו אותו. וזה בא ללמדנו שבדרך לא"י צריכים להתגבר על כל החשבונות, וגם אם החשבון הנראה לעין מטה את הדעת להעדיף את הישיבה בחו"ל, צריכים לדעת שא"י היא למעלה מהחשבונות הרגילים של בני האדם.